

GLOBALIZACIJA TVEGANJ IN GLOBALNA VARNOST

Znanost in silni tehnološki razvoj sta v 20. stoletju hitreje kot v katerem koli stoletju pred njim poganjala kolesje napredka. Že prvo desetletje je prineslo osupljiva odkritja in nove teorije, ki so v temeljih zamajale dotedanje predstave o naravi sveta in vesolja. Toda to stoletje v zgodovini ne bo zapisano le po epohalnih odkritjih in izjemnem napredku, temveč tudi po njihovih temnih straneh – po lakoti in pomanjkanju, množičnih migracijah prebivalstva, velikih epidemijah nalezljivih bolezni, uničevalnih vojnah, terorizmu, množičnih naravnih in industrijskih nesrečah, čezmerni uporabi biocidov ter drugih oblikah onesnaževanja in uničevanja okolja. V tem stoletju so se pojavila tudi mnoga nova varnostna tveganja, ki so še povečala ogroženost življenja na Zemlji. Zato se ne gre čuditi, da je nemški sociolog U. Beck (1992) sodobno družbo glede na številna nova tveganja, zlasti na področju jedrske in kemijske tehnologije ter biotehnologije, označil za rizično družbo (risk society).

Mnoga varnostna tveganja, ki so nastala ali pa se pojavljala v preteklosti, se nadaljujejo tudi v času, ki ga živimo. Nadaljuje se selitev prebivalstva s podeželja v ekološko občutljiva in ranljiva urbana središča. Danes že polovica prebivalcev tega planeta živi v velikih mestih. Zaradi vojaških, političnih, socialnih in drugih tveganj se nadaljuje množično preseljevanje ogroženih prebivalcev. Neobvladane so nekatere človeške in živalske nalezljive bolezni. Npr. okužbe z virusom aidsa se nezadržno širijo na vseh celinah. Odprtost meja, velika migracija prebivalstva in brezmejna svobodna trgovina še povečujejo nevarnost širjenja nalezljivih bolezni. Desetletja trajajoča grožnja z jedrskim orožjem tudi po koncu hladne vojne ni bila odpravljena. V arzenalih je še vedno dovolj starega jedrskega in kemičnega orožja za uničenje življenja na zemlji. Vojaški analitiki napovedujejo novo spiralo svetovne oboroževalne tekme, če bodo ZDA vztrajale pri postavitvi balistične protiraketne obrambe. Povečujejo se tudi tveganja, povezana z mednarodnim terorizmom. Kriminaliteta dobiva pandemične razsežnosti. Industrijske in druge nesreče z ekološkimi posledicami ne poznajo državnih meja. Nadaljuje se kemizacija okolja. Zaradi onesnaževanja in posegov v okolje se zmanjšujejo zaloge pitne vode. Posebno zaskrbljujoče pa so ocene in svarila znanstvenikov o posledicah emisij ogljikovega dioksida in drugih plinov, ki nastajajo v industriji in drugih dejavnostih in prispevajo k učinku tople grede. Znanstveniki dokazujejo in opozarjajo, da se zaradi učinka tople grede podnebne spremembe že dogajajo in da jih ni več mogoče zaustaviti, možno jih je le ublažiti. Podnebne spremembe pa vplivajo tudi na pojavljanje in posledice naravnih nesreč, zlasti vremenskih ujm. W. Jacobi iz ene izmed največjih nemških zavarovalnih družb pravi: »Za nas je globalna otoplitev z viharji in poplavamami kot posledicami že danes dejstvo.« Po letu 1950 število naravnih nesreč dejansko narašča, povečujejo pa se tudi njihove posledice, ki se v razvitem svetu kažejo predvsem v povečanju materialne škode, v nerazvitem svetu pa v povečanju človeških žrtev.

Globalizacija tveganj je tesno povezana z gospodarskim, družbenim in političnim razvojem. Protagonisti globalizma nas prepričujejo, da gre za naraven proces, da je to plod nezadržnega tehničnega in gospodarskega napredka, ki je v prid vsemu človeštvu. H. P. Martin in H. Schumann (Pasti globalizacije, 1997) pa temu odločno nasprotujeta. Menita, da globalna gospodarska prepletenost nikakor ni naravni pojav, ampak je dosežek zavestne in usmerjene politike. Vlade in parlamenti so bili, vsaj v začetni fazi, tisti, ki so s svojimi odločitvami odstranjevali ovire na poti globalizacije. Pri tem še posebej opozarjata na vodilno vlogo bogatih. Petina najbogatejših držav namreč razpolaga z okoli 85 odstotki svetovnega kosmatega družbenega proizvoda, med njihovimi državljani poteka prek 84 odstotkov svetovne trgovine, v njihovi posesti je prek 85 odstotkov vseh domačih prihrankov. Čeprav globalizacija verjetno ni le politično motiviran proces, pa v omenjenih trditvah in podatkih lahko najdemo odgovor na vprašanje, zakaj se po srečanju na vrhu v Riu de Janeiru leta 1992 globalni vzorec izkoriščanja naravnih virov, pa tudi varstva okolja in trajnostnega razvoja, čemur je bilo srečanje namenjeno, ni spremenil, kot tudi odgovor na vprašanje, zakaj je propadla konferenca o zmanjšanju emisij ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov v Kjotu na Japonskem leta 1997. Soočeni smo z dejstvom, da se globalizacija nezadržno nadaljuje na vseh področjih, zato se upravičeno postavlja vprašanje, ali so dosedanja civilizacijski modeli, ki temeljijo na stalnem povečevanju industrijske proizvodnje primerni tudi za prihodnost. Ali ti modeli in uveljavljeni vzorci življenja sploh lahko zagotovijo rast po načelih trajnostnega razvoja. Na konferenci v Riu so menili, da so potrebne korenite spremembe, če hočemo spremeniti netrajnostne vzorce proizvodnje in porabe. Program ukrepov za uresničitev načel in sporazumov iz Ria naj bi bil načrt za izgradnjo novega svetovnega reda, usmerjenega k mirnemu in trajnostnemu gospodarskemu, družbenemu in političnemu razvoju, ki bi moral prispevati tudi k večji globalni varnosti. Globalizaciji varnostnih tveganj pa mora nujno slediti globalizacija varstva pred nevarnostmi oz. nesrečami. Seveda bo do zelenih sprememb prišlo le, če bodo ljudje spoznali novo vizijo prihodnosti in razumeli, kako lahko prispevajo k njeni uresnitvi.

Varnost pred globalnimi tveganji, pa naj gre za nevarnosti naravnih nesreč, vojne ali druge nevarnosti, je mogoče zagotavljati le v mednarodnem okolju z dejavnim sodelovanjem držav. Njihova prizadevanja seveda ne morejo biti usmerjena le v zagotavljanje medsebojne oz. mednarodne pomoči ob nesrečah, čeprav je, zlasti za revnejše države, pomembno tudi to, temveč morajo biti usmerjena predvsem v preprečevanje, odpravljanje in omejevanje virov ogrožanja. Države bi morale sprejeti učinkovito okoljsko in drugo zakonodajo, ki bi prepre-

čevala in omejevala čezmerno onesnaževanje, posege v okolje ter dejavnosti, ki povečujejo nevarnosti naravnih in drugih nesreč, še posebno tistih, ki imajo lahko škodljive vplive prek državnih meja. Sprejeti bi morale že pripravljeno in novo mednarodno zakonodajo, ki bi dolgoročno zagotavljala miren in varen trajnostni gospodarski, družbeni in politični razvoj. Zagotoviti bi morale dosledno izvajanje presoj vplivov novih tehnologij in posegov v okolje v skladu z načeli trajnostnega razvoja ter sprejeti ukrepe, ki bi industrijo prisilili k postopni sanaciji nevarnih oz. razvijanju varnejših tehnologij. Razviti bi morale učinkovitejše sisteme za zgodnje odkrivanje, opozarjanje in ukrepanje ob nevarnostih naravnih in drugih nesreč kot del mednarodnih opazovalno-nadzornih in alarmnih sistemov. V medsebojnem sodelovanju bi morale rešiti problem ravnanja z jedrskimi in drugimi posebno nevarnimi odpadki. Načrtno bi morale krepiti vlogo in vpliv lokalnih oblasti ter nevladnih organizacij pri varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami, prebivalcem pa posredovati podatke o nevarnostih ter strokovno znanje, da bi lahko sodelovali pri odločanju in izvajanju nalog tega varstva. Pri tem imajo še posebno pomembno vlogo in odgovornost Organizacija združenih narodov ter druge mednarodne organizacije in združbe.

Z osvetlitvijo in poudarjanjem nekaterih zgodovinskih dogodkov in negativnih razvojnih smeri ter nalog nikakor nismo želeli ustvariti vtisa o brezizhodnosti situacije in pomanjkanju organiziranih prizadevanj za zagotavljanje zdravega in varnega življenja v harmoniji z naravo. To bi bilo v nasprotju z resničnostjo. Danes se ljudje, države in celotna svetovna skupnost bolj kot kdajkoli poprej zavedajo skupnih nevarnosti in skupne odgovornosti pri njihovem obvladovanju. Spremenila so se vrednotna razmerja do narave, tveganj in varnosti. Večina ljudi priznava, da je človek tisti dejavnik, ki »ruši mir in harmonijo v naravi«, in večina ljudi se opredeljuje za »paradigmo sožitja z naravo, ne pa gospodovanja nad njo« (A. Kirn, 1999), kar je vsekakor spodbudno. Spremembe v posredovanju informacij, ki jih povzročata komunikacijska revolucija, omogočajo, da se pomembni dogodki odvijajo na očeh svetovne javnosti. Vse boljša obveščenost ljudi o dogajanjih v ožjem in širšem okolju pa prispeva k temu, da se v vseh družbah krepi občutek širše pripadnosti svetu in prebujajo odgovornost za stanje in usodo našega planeta. Zlasti v zadnjih desetletjih so se ob spremenjenem odnosu do narave, tveganj in varnosti tudi na mednarodni ravni okrepila prizadevanja za učinkovitejše obvladovanje tveganj. V okviru Organizacije združenih narodov, Evropske unije ter drugih mednarodnih organizacij in skupnosti so bile sprejete pomembne odločitve, konvencije, sporazumi, smernice, protokoli in drugi mednarodni akti o zagotavljanju zdravega in varnega okolja, še posebno v zvezi z varstvom narave, ohranjanjem biološke pestrosti, krčenjem gozdov, preprečevanjem onesnaževanja in drugih škodljivih vplivov na okolje, varstvom pred industrijskimi nesrečami, preprečevanju proizvodnje in uporabe posameznih vrst orožij, zaščiti žrtev vojaških spopadov in drugim. Tako se v mednarodni skupnosti postopno oblikuje celovita normativna ureditev dejavnosti za preprečevanje in zmanjševanje tveganj ter zagotavljanje globalne varnosti. Evropska unija je bila prva svetovna makroregija, ki je še v preteklem stoletju sprejela celovit okoljski program, ki temelji na načelih trajnostnega razvoja in katerega cilj je tudi preprečevanje oz. zmanjševanje varnostnih tveganj. Za Evropsko unijo že lahko rečemo, da postaja varstvo pred industrijskimi in drugimi nesrečami njena pomembna strateška usmeritev. V zadnjih desetletjih so bile tudi posamezne države zelo dejavne, zlasti pri sklepanju dvostranskih in večstranskih sporazumov o varstvu pred nesrečami. Žal pa ureditev medsebojnega sodelovanja na tem področju zajema predvsem medsebojno pomoč ob nesrečah, v manjši meri pa sodelovanje na preventivnem področju.

Tudi za Slovenijo ni in ne more biti druge izbire, kot je ta, da poleg uspešnega reševanja varnostnih problemov na lokalni in državni ravni dejavno sodeluje tudi v aktivnostih za obvladovanje varnostnih tveganj regionalnega in svetovnega značaja. Slovenija od osamosvojitve naprej sodeluje pri oblikovanju, uveljavljanju in izvajanju mednarodne normativno-pravne ureditve skupnih dejavnosti za preprečevanje in zmanjševanje tveganj in zagotavljanje globalne varnosti ter v programih mednarodnih organizacij, hkrati pa s sklepanjem dvostranskih in večstranskih sporazumov s sosednjimi in drugimi državami v regiji o varstvu pred nesrečami krepi sposobnost za varstvo pred nesrečami na svojih tleh. Slovenija je zaradi izredne ekološke občutljivosti in ranljivosti svojega ozemlja prisiljena pozorno spremljati varnostna tveganja ter se hitro in učinkovito odzivati na nevarnosti. Kot kandidatka za vključitev v Evropsko unijo in Severnoatlantsko zavezniško organizacijo pa bo morala, še preden bo postala polnopravna članica, svojo nacionalno varnostno politiko prilagoditi njihovim smernicam in programom ter zagotoviti grotne in druge možnosti za njihovo izvajanje.

Seveda se samo po sebi postavlja vprašanje, kako se sprejete konvencije, sporazumi in drugi mednarodni akti izvajajo v praksi. Nekatere dosedanje izkušnje niso spodbudne. Obstaja tudi nevarnost, da se bo z nadaljnjo krepitvijo sil nadsobne ekonomije zmanjševala vloga najvišjih državnih organov, ki v posamezni državi s sodelovanjem lokalnih oblasti in civilne družbe edini lahko zagotovijo njihovo učinkovito izvajanje. Poleg tega moramo priznati, da na mnoga vprašanja varstva pred nesrečami nimamo jasnih in enopomenskih odgovorov. O tem, kako ravnati v prihodnje, se lahko veliko naučimo iz zgodovine, še zlasti iz zgodovine 20. stoletja, kamor, kot rečeno, segajo korenine mnogih obstoječih in porajajočih se nevarnosti. Znanost pa je bila in bo tista sila, ki vzbuja upanje in ki ob preventivnem pristopu lahko dejansko največ prispeva k reševanju s tem povezanih problemov, seveda če hkrati ne bo zlorabljena v škodo človeštva in okolja.